

Получена: 28.07.2022 г.

Приета: 16.08.2022 г.

ИРАЦИОНАЛНАТА УРБАНИЗАЦИЯ

Д. Милкова¹

Ключови думи: урбанизация, пренаселеност, ирационалност, специализация, ирационални мотивации

РЕЗЮМЕ

Настоящата статия разглежда темата за пренаселеността и за нестихващата урбанизация и разрастване на големите населени места като цели да открие водещите за това мотиви. Така, освен общоизвестните рационални фактори, е представена ролята и значимостта и на ирационалните подбуди в урбанизационните процеси. Поставя се акцент и върху образния потенциал на изкуствената жизнена среда. В резултат изследването цели да открие начини за овладяване и намаляване на миграционните тенденции към големите населени места посредством възможността за удовлетворяването на ирационалните мотивации чрез образи.

1. Въведение

Темата за урбанизацията и пренаселеността на населените места е особено актуална днес. Съгласно доклада “Urbanization and development: Emerging futures” на ООН от 2016 г. [1], 54% от световното население живее в урбанизирана среда, т. е. за пръв път в световен мащаб градското население надвишава селското. Прогнозите са, че през 2050 г. 2/3 от населението на света ще обитава градовете. Съществуват много изследвания за това как да се намали миграцията към големите градове и по какъв начин малките градове да станат по-привлекателни. Но тези изследвания се ориентират към рационални причини и евентуални решения. Настоящата статия разглежда наличието и на други, ирационални причини за миграционните процеси.

---

¹ Дарена Милкова, арх., кат. „История и теория на архитектурата”, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: darenamilkova@gmail.com

2. Специализацията като специфика на всяко развитие, включително и на урбанизацията

Разрастването на градовете и неспирните урбанизационни процеси се свързват с постоянната тенденция за миграция към по-големите населени места. Но какво мотивира хората да се преселват от едно място на друго? В този контекст интерес представлява раздвоението при избора за установяване на дадено място или продължаване на миграцията. Съгласно теорията на един от водещите изследователи в областта на урбанизацията – историкът и философ от САЩ Луис Мъмфорд [2], мобилността в праисторията е процес на търсене и осигуряване на сигурност и на по-благоприятни условия за обитаване – временно или за по-продължителен период. Времето за пребиваване на дадено място тогава се предопределя от наличието на необходимите условия за подслон, прехрана и сигурност. В този смисъл пребиваването на определено място за много продължителен период се определя като предизвикателство за оцеляването, съпроводено с повече рискове и опасности. През последните векове обаче тенденцията е друга. През периода на промишлената революция градските територии започват да се разширяват изключително бързо, населението се удвоява, развива се транспортна инфраструктура. Това е период и на образуването на нациите. Според доц. д-р арх. Тодор Цигов „...традиционното производство [е] възпроизвеждащо – с производствените ритуали – и културната идентичност. Нацията възниква с отделяне на ритуал от индустрия и стоково-паричен обмен, неутрален към идентичността.” [3], което е типична градска специфика. Към края на XIX век се образува съвременното градско общество с всички проблеми на повишеното ниво на урбанизация. През XX век тази тенденция се развива – до степен през XXI век миграционните процеси (краткосрочни и дългосрочни) да станат неизменна част от ежедневието. Същевременно настъпва и качествена промяна в икономиката на града. Ако до средата на XX век водеща е индустриализацията и икономиката, базирана на производството, след Втората световна война и по-отчетливо през XXI век градската икономика се ориентира главно към услугите, мобилността и информационните технологии. Това е свързано и с процесите на интернационализация, което, заедно с „...разрастването на финансовата индустрия...на свой ред подхранва разрастването на глобалната индустрия” [4], както отбелязва нидерландският социолог проф. д-р Саския Сасен, работеща в САЩ. Новият тип икономика (и автоматизацията на производството) предполага ново разбиране за работния процес, който вече не е задължително да протича на определено работно място, а често е изнесен извън организирания служебни пространства. Това предоставя възможност местоработата да се отдели от местообитанието. Като следствие границите стават все по-размити и фиктивни, а хората, особено на възраст 20 – 40 години, започват да възприемат за свой дом повече от едно място. Твърде често те сменят своето временно, а дори и постоянно местообитаване, приемайки създавано или несъздавано, че ще трябва да открият и създадат своята нова социална среда в избраното място. В същото време, въпреки възможността да се работи отвсякъде и да се обитават по-малки населени места без загуба на служебни и социални позиции, урбанизацията продължава и, както отбелязва проф. Сасен в своето изследване, „...колкото повече се глобализира икономиката, толкова повече централните функции се конгломерират в относително малък брой места, а именно в глобалните градове“ [4], а те, от своя страна, все повече се разрастват. Възниква парадоксален въпрос: защо хората продължават да мигрират към по-големия град, искат да обитават подобни свръхурбанизирани места, които (вече пренаселени!) продължават да се пренаселват; след като най-често срещаният за това рационален мотив – работата – е все по-малко определящ фактор?

Според всеизвестните обосновки за урбанизационните и миграционните процеси, посочени и от проф. д-р арх. Александър Александров, първият стадий в периода на Античността се свързва с началото на уседналата земеделска и животновъдна дейност, вторият – с промишлената и индустриалната революции през XVIII и XIX век, а третият, четвъртият и петият – с агломерациите, дезурбанизацията и глобализацията [5]. На този фон интерес представлява възгледът на грузинския философ проф. д-р Мераб Мамардашвили. В едно интервю от 1990 г. проф. Мамардашвили казва: „*За тях [древните гърци] окончателната фигура на героя е била...на човек...способен да свързва и за пръв път да извежда на бял свят определена артикулация – смисъла на артикулирания полис. Точно така както гръцката пехота – това...е...хоплитът [гръцкият пехотинец], т. е. човекът, способен да се сражава рамо до рамо [с другите], способен да бъде елемент от артикулирания логос и [артикулирания] полис, което в този случай е едно и също.*” [6].

Тук проф. Мамардашвили мимоходом приравнява степента на развитие на езика с качествения преход от поселище към град. В Древна Гърция полис е едновременно и градът, и обществото. Езикът, който непрекъснато се обогатява и специализира, с развитието на човешките специализации, е еволюираща система. И когато езикът, т. е. човешките специализации, достигат определена степен на развитие, настъпва качествен преход и в изкуствена жизнена среда: спонтанно възниква градът.

Основен принцип в еволюцията на всички форми на живот е непрекъснато ускоряващото се развитие, чиято същина са именно специализациите. Това е процес, който не може да спре. Специализациите в природата са безбройни, а процесът на обособяването им е безкраен. Такова е специализирането на живите клетки: мускулни, кръвни, нервни и т. н. Клетките, специализирани в едно направление, се групират в тъкани, които също се специализират и образуват органи. Специализираните органи се съчетават в организъм, а организмите образуват общности. Същият процес е валиден и за човешкото общество – и за неговата изкуствена жизнена среда. Пример за това дава и Мъмфорд, който в своите анализи за появата и развитието на градовете сравнява града със социалната организация, структура и функции при пчелните кошери, мравуняците, термитниците: „...структури често внушителни по размери, изкусно изработени – [които] всъщност имат толкова много прилики с тези на града. [...] Дори разделението на труда, диференциацията на кастите, практиката на война, институцията на кралските особи, одомашняването на другите видове, наемането в робство, съществува в някои „империи на мравките“ милиони години преди да се обединят в античния град. Но...тук не става въпрос за биологична приемственост. А по-скоро това е пример за паралелизъм и конвергенция“ [2].

В същия аспект френският лингвист, антрополог, историк на религиите и компаративен филолог Жорж Дюмезил извежда трифункционалната си теория за социалните класи [7]. Според нея обществото е организирано съгласно три функции, три базисни специализации: религиозна (на свещеното и суверенитета), военна (отбранителна и завоевателна) и икономическа (производство и възпроизводство). Свидетелства за това Дюмезил открива в митологиите; в преданията за основаването на градове, като например за Древен Рим; в кастовата система на Индия; във феодалните общества на Средновековието. На базата на трифункционалната теория за социалните класи се откриват и първите специализации при човека – жрец, войн и производител – основополагащи за понататъшното развитие на обществото. Изключително ярко това разделение се открива в средновековието: обществото е разделено на духовенство (тези, които поддържат връзката с по-висши сили), благородничество (тези, които се сражават и защитават народа – владетелите: царе, крале, аристокрация) и третото съсловие (тези, които работят – около 80% от населението: земеделци, животновъди, занаятчии, търговци).

Постепенно обществото започва да се подразделя, да се обособяват нови и нови специализации, производни от трите първични. Специализацията на хората води до специализации в структурата на обитаваната изкуствена жизнена среда, където се обособяват разнообразни зони. Хората се групират спонтанно в различни зони (бъдещите квартали/средища), съобразно уменията и качествата си, и по естествен път специализират и градските райони. Чрез професионалната, религиозната, социалната и други видове специализации всеки район наследява характерни отличителни белези, отразили жизнената дейност и традиции на обитателите. В резултат специализациите се оказват един от основополагащите фактори на устойчивото градско зонирание.

3. Рационалната безизходица на урбанизационните процеси

Градът (в развитието си) не може да се разглежда като самостоятелно функциониращ организъм, без да се взема под внимание дейността на неговите обитатели. Както посочва социологът от САЩ проф. д-р Робърт Парк – изследовател и теоретик от Чикагската школа в сферата на урбанистичното развитие – „Градът е по-скоро състояние на духа, съвкупност от обичаи и традиции и от организирани нагласи и чувства, които са присъщи на тези обичаи и се предават с тази традиция. С други думи, градът не е просто физически механизъм и изкуствена конструкция. Той участва в жизнените процеси на хората, които го съставят; той е продукт на природата и особено на човешката природа“ [8]. И продължава: „...градът се корени в навиците и обичаите на хората, които го населяват“ [8] – т. е. градът не се саморазвива, а го развиват хората, които го населяват. Същата позиция изповядва и белгийският историк, проф. д-р Уим Блокманс: „...процесът на урбанизация може да се анализира като нарастваща способност на хората да контролират природата“ [9]. Тенденцията за непрестанна миграция към големите и все по-големите населени места неминуемо води до разрастването им, до приобщаването на нови територии към техните структури и ново застрояване. Това разрастване се осъществява по два основни начина: спонтанно (стихийно) и планирано (контролирано). Първият начин се характеризира с естествени процеси на разрастване, често с адитивния принцип на приобщаване на нови територии, и отразява и рационалните, и ирационалните предпоставки при развитието на градската тъкан. Вторият начин – планираното разрастване, се характеризира главно с рационални типови решения, наложени от управленско ниво, често без отчитане на ирационалния момент, регионалните и социокултурните специфики на населеното място и населението. Работилният в САЩ и Англия архитект и математик д-р Кристофър Александър разграничава естествената градска еволюция (образуваща „полурешетъчни“ структури) от изкуственото градско планиране (създаващо „дървовидни“ структури). Оценявайки последното като несполучлива рационализация, авторът изтъква, че също толкова несполучливи могат да са и опитите за имитации на естествената градска структура [10], т. е. и в двата случая планираното разрастване на града става проблемно. Доц. Цигов определя спонтания и плановия подход при развитието на градовете като архитектурен и урбанистичен: „При архитектурно растящата застройка най-напред се строят сградите...а впоследствие се образуват и улиците. С тази стихийна организация изкуствената жизнена среда придобива времево измерение... [...] Урбанизмът...планира първо уличната мрежа и застроява според общ план инсулите (кварталите). Следвайки плана, а не местната история, сградите не образуват едновременното и разновремие, ансамбъл. Урбанистичната структура е извънвремие“ [11]. Установява се обаче, че стремежът към заселване и в спонтанно развитите се и в планираните урбанизирани територии, е приблизително ед-

накъв. А това показва, че привлекателността на града не зависи от начина на развитието му. Отчитайки устойчивостта ѝ, следва въпросът: кои са мотивите, подтикващи хората към градски живот, независимо дали в спонтанно възникнала или планирана градска среда? И очевидно, ако стремежът към жизнен стандарт не е единствен фактор, кой би бил водещият мотив за този нестихващ, непреодолим стремеж?

Рационалните мотивации най-често са икономически, образователни, културни, социални/семеенни. Градовете предлагат нови възможности и поле за изява и развитие; приканват към себе си с постигнатите вече име и слава; с възможността за по-лесен, на пръв поглед, живот и по-добро образователно, материално и/или финансово обезпечаване; по-голям досег до културен и обществен живот. Но всички тези предимства са съпроводени от редица недостатъци като много по-високо ниво на стрес, по-голяма динамика на живота; с изместване на акцентите в социален план: отделяме повече време на обществени прояви и задължения за сметка на времето със семейството или с хората, които наистина държат на нас; имаме все повече познати и все по-малко приятели, на които разчитаме. В резултат реалният социален живот и общуването се изместват от виртуалните.

Като допълнение към недостатъците от такова обитаване, градовете стават все по-гъсто населени; което довежда до редица последствия като презастрояване, все повече автомобили и съответно задръствания, мръсен въздух и липса на места за паркиране; приобщаване на нови територии към пределите на града, които отново ще бъдат застроени; недостиг на зелени площи, съотносими с размерите на града; както и редица вторични последствия като недостатъчен брой детски градини, училища, болници и др., за сметка на непрестанното откриване на нови работни места и строителни площадки.

Сравнявайки тази тенденция с миграцията на общностите от праисторията, напускайки дадена територия заради изчерпаните ѝ ресурси и/или променените условия на живот, откриваме, че днес причините са противоположни. Днес преобладава миграцията от първо поколение – на хора, които не са родени в града, а са взели решение да се преселят там. Пренаселеността се оказва резултат главно от този тип миграция, а не от естествения прираст на градското население (отличаващо се със слаба раждаемост). Получава се един кръговрат на безспирно заселване на нови обитатели, които се установяват в новото населено място; временно решаване на проблемите, до преселването на нови хора: цикъл, повтарящ се отново и отново. Непрестанният процес на строителство води до откриването на нови работни места, което още усилва миграцията към големите градове. А това също изисква нови жилищни сгради, ново презастрояване и ново разрастване на градските структури.

И въпреки че подбудите, довели до миграцията, сякаш са изцяло рационални, почти няма примери за успешни рационални мерки за намаляване на пренаселеността, урбанизацията и желанието за живот в големия град.

4. Значимостта на ирационалните фактори в урбанизационните процеси

Липсата на ефективни рационални мерки, които да намалят пренаселеността в градовете, подсказва, че това нестихващо желание за обитаване на големия град минава границите на рационалността и се основава и на други, ирационални импулси, подтикващи хората към градски живот. Възникнали на подсъзнателно ниво, тези психосоциални мотиви са сякаш необясними, но изключително силни и непреодолими. Те излизат извън пределите на логичното и обуславят решенията ни. Често тези ирационални под-

буди са базирани на лични преживявания и спомени; на възпитанието и традициите, които сме наследили; на възприемането и разбирането ни за света и обкръжаващата действителност; на индивидуалните стремежи и мечти. Въпреки различния си характер, тези ирационални мотиви водят до един и същ резултат – желание за обитаване на големите градове. Но могат ли ирационалните мотивации да доведат до реални действия и резултати?

Един от ярките примери за значимостта на ирационалните мотивации е религията. Вярата в божества, които са невидими и неосезаеми, често остава неразбрана за част от хората. Но за други тя е отговор на много въпроси. Така например през Средновековието думата на църквата е била закон, на който не може да се противоречи, а опитите за това са завършвали на кладата: ирационалност с реални последици. Именно вярата и желанието за служене на Бога, за намирането на Светия граал, за отвоюването на Божия град са мотивирали кръстоносните походи – реално проявление на ирационална мотивация, изискващо рационална организация, инфраструктура, обезпечаване. И до днес пътят на пилигримите – Ел Камино де Сантяго де Компостела, е рационално организирано обезпечаване на ирационалния стремеж за преклонение пред мощите на св. Яков. Не помалко реални са били и религиозните войни, обхващали европейския континент. Религиозните ирационални мотивации са били водещи през хилядолетията и са пораждали едни от най-значимите реални исторически процеси. Но, и извън религията, силата на образа по принцип води до реални действия и последствия.

Религиозното измерение на живота, със съответното реално влияние на ирационалните фактори, всъщност далеч надхвърля религиите. Според доц. Цигов, още с образуването на езика и разума психиката става религиозна: „*Наименуването вмениява на обектите и явленията значение: свръхестествено – [т. е.] свръх естеството им – защото обективно те нямат значения*”. „*На тази база психиката се оказва религиозна преди религиите...*” [12], под въздействие на възприятията на наименуваната действителност. „*Тотемът, митологията, религията като [ирационален] подход към света се доказват много преди рационалността*” [13]. Примерите за ирационално мотивирани действия с реални последици са безбройни. Освен в религиозен план, ирационалните мотиви имат реални последици и в ежедневието. Такъв например е образът на желаната лична перспектива, мотивиращ на практика повечето постъпки или демотивиращ с неосъществимостта си. И в двата случая последиците са реални. Такъв образ за милиони хора е например изначалната американска мечта [14], детските приказки с щастлив край, чийто стереотип често се копира от игралните филми (като доказано привличащ зрителски интерес и печалби). Касае се за стремеж към нещо ирационално, за реализиране на образа в действителност. И това се случва: например амбициите на Илон Мъск, свързани с космоса, отразени и архитектурно-урбанистично в материалното им обезпечаване. Именно с цели от подобно, ирационално естество много хора отиват в големия град, за да търсят удовлетворение на въображението.

Особено актуален пример днес, във времена на световна пандемия и периодични локдауни, е противоположната миграционна тенденция – изборът на много хора да се завърнат и установят в малките градове и селата. Този техен избор с реални последици е базиран на страха от онова, което **евентуално** предстои. Страхът е един от най-силните ирационални мотиви, който свидетелства за силата на ирационалните мотиви изобщо, както за ролята им в миграционните процеси. Такъв страх се явява основен ирационален мотив за миграция и в ситуация на заплаха от война, нападение, инвазия и др. Всяка една от тези ситуации води до миграционни последици. Но ирационалността в случая следва от факта, че реалното действие – миграцията, се предприема преди реалния досег с причината (която може и да не възникне). В случая информацията за предстояща заплаха се явява образ; представа, но не и актуална, реална заплаха. И въпреки това прово-

кира реални действия и последици. За сравнение животните побягват едва при реален досег със заплахата, докато хората – още при получаването на сведения за нея. Така страхът като ирационален мотив, породен на подсъзнателно ниво, води до нови преселения. Съществуват редица примери за това по време на войните в Ирак, Иран и Афганистан. Сега, по време на войната в Украйна, милиони украинци мигрират към Полша, Румъния, България и други страни. Това, от своя страна, води до реални последици, не само за хората, но и за страната, в която се преместват: икономически, социални, образователни – което отново свидетелства за силата и значимостта на ирационалните мотивации. А не са ли ирационални дори мотивите за туризма, от които следва огромен реален бизнес – от хотелите и транспорта до туристическите раници, дрехи и обувки?

Предвид силата и значението на ирационалните мотивации, оказва се, че в големите градове трябва да съществува *нещо*, което действа като притегателен фокус за всички, независимо от миналото и индивидуалността им; *общ образ*, към който всеки се стреми. Изясняването на естеството и същината на този образ би разкрило възможности за известен контрол върху ирационалните страни на миграцията и за по-ефективно преодоляване на най-негативните последици от урбанизацията. Възможността за образно удовлетворяване на ирационалните мотивации за мигриране е частен случай на архитектурното приложение на образа, с реален ефект. Доц. Цигов дава пример как е възможно това: „*Образът изменя миналото и бъдещето. Когато Гьоте издава романа „Страданията на младия Вертер“ (1774), чийто герой се самоубива, германски младежи започват масово да се самоубиват...“*; „*Миналото и бъдещето ни са...небитийни. [...] В небитието на миналото историята на човек или предмет не е по-различна от всяка неслучила се друга история... това прави и неслучилите се истории реално валидни в бъдеще. [...] ...а...съобразяването ни с тях вече ги осъществява“* [15]. Но за целта **те трябва да се въведат с образ**: „*Това е активна намеса... Мотивите произтичат от човешките потребности и стремежи. [...] Околната среда...би се разкрила...по специфичен за тях начин...“* [16]. В този контекст задачата в случая се свежда до намирането на подходящи образни характеристики на изкуствената жизнена среда, приложими във всяко населено място, с цел регулиране (а не прекратяване) на миграционния натиск към големите градове.

При завръщане към рационалните мотиви, оказва се, че те често се базират на скрити ирационални подбуди: което именно се пропуска. Рационалното е само облик на ирационалното, облик, колкото реален, толкова и рационално неподвластен. Затова и рационалният подход към пренаселеността и урбанизацията не е ефективен.

От своя страна ирационалните мотивации за избор на ново място за обитаване могат да се обобщят в стремежа за личностна реализация (в масов социален аспект), за постигане на лична идентичност. В този контекст идентичността се явява интеграл на ирационалните мотиви и рационалните им производни, включително неефективните, рационално мотивирани урбанистични мероприятия, стремящи се да овладеят урбанизацията поне отчасти. Игнорираната, скрита зад рационалното ирационалност обаче предполага нужда от **качествено различен подход**, налагащ архитектурно-градоустройственото направление да се обедини с психосоциалното.

Така, с осъзнаване на **силата на ирационалните пориви**, се оказва също, че поради естеството си те **могат да се удовлетворят и чрез образи!** Най-ясен пример за това е религията. Досега в търсене на изход от пренаселеността и урбанизацията системно се игнорира образният потенциал на изкуствената жизнена среда. Може би е време да започне проучване на възможността за образен МОДЕЛ, удовлетворяващ идентичността, който би могъл да се приложи навсякъде като архитектурен принос за овладяване на обективния исторически процес на миграция, за контрол над масовото пренаселване на големите градове. Дефинирането на модела е предмет на предстоящо изследване, което

да разкрие необходимостта (сега неявна) урбанистът да се съобразява и с ирационалните страни на урбанизацията. От друга страна, би било уместно изясненият модел да се обвърже с действащата нормативна уредба. На този етап може да се предположи само същността на евентуалните нормативни промени. Те, най-вероятно, ще са свързани с опазване на естествената идентичност, т. е. привлекателност на населеното място, намаляваща желанията за миграция; което е различно от опазването на архитектурните ценности. В тази връзка би трябвало нормативно да се стимулира реконструкцията и адаптацията на всяка постройка, а в случай, че се наложи нейното премахване, да се изисква мотивирано предложение за това. Основанията са, че във всяка постройка е вложен труд, който сам по себе си е ценност и че като цяло застрройката е резултат именно от ориентирани в бъдещето ирационални мотивации, открили в населеното място своя перспектива и възможност за реализация (а не само архитектурните забележителности). Образното извявяване на тази перспектива може да има психологически, удържащ населението ефект. Разбира се, миграционните процеси и урбанизацията не могат да се преодолеят чрез образ или образен модел, но биха могли да се ограничат; така че само най-мотивираните (т. е. с шанс за успех) да мигрират, преодолявайки привлекателността на местната перспектива. А тя, от своя страна, би могла да привлечи и нови инвестиции, с възможности за развитие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Urbanization and development: Emerging futures. World cities report 2016, United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), Nairobi, 2016, 1-10.
2. *Mumford, L.* The city in history: its origins, its transformations, and its prospects. New York: Harcourt, Brance & World, 1961, ISBN: 0-15-118011-3.
3. *Tsigov, T.* Dvoynata vintova anfilada na arhitekt Georgi Berberov (monografia). Sofia: Daniela Ubenova, 2020, ISBN: 978-954-791-303-5.
4. *Sasen, S.* Globalniyat grad Nyu York, London, Tokio. Sofia: Kritiki i humanizam, 2011/2001, ISBN: 978 954 587 157 3.
5. *Aleksandrov, Al.* Teoretichni osnovi na urbanizma. Sofia : Izdanie na Institutata za modernostta, 2006, ISBN: 954-9893-01-14.
6. *Mamardashvili, M.* Odinochestvo – moja profesija. Interv'ju v zapisi Uldisa Tironsa (Riga). // Kongenial'nost' mysli. O filozofe Merabe Mamardashvili. Filosofskie chtenija, posvjashhennye M. K. Mamardashvili, 1992 god., Progress – Kul'tura, 1990/1994, 59-79.
7. *Dumézil, G.* L'idéologie tripartite des Indo-Européens. France: Latomus, 1958.
8. *Park, R. E.* The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the urban environment. // The city. Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie. The university of Chicago press, 1925/1968, 1-46.
9. *Blockmans, W.* Urbanisation in the European Middle Ages. Phases of openness and occlusion. // Living in the City: Urban Institutions in the low Countries, 1200-2010. L. Lucassen, W. Willems, New York, Routledge, 2011, 16-27, ISBN 978-0415893787.
10. *Alexander, Chr.* A city is not a tree. // Architectural forum. 1965, 122 (1), 58-62.

11. *Tsigov, T.* Arhitektura, urbanizam, prividni zakoni. // Filozofski alternativni. Spisanie na Institutata za izsledvane na obshtestvata i znaniето – BAN. Sofia: pechat Dobi pres EOOD, 2015, 24 (3), 71-86.

12. *Tsigov, T.* Arhitekturen aktivizam / parametrizam – logoptika: teza / antiteza – sintez. // Filozofski alternativni. Spisanie na Institutata za izsledvane na obshtestvata i znaniето – BAN. Sofia: pechat Dobi pres EOOD, 2017, 26 (5), 126-143.

13. *Tsigov, T.* Arhitekturno vazpriyatie – format / stil. // Arhitektura. Izdanie na Sayuza na arhitektite v Bulgaria. Spisanie za arhitekturno tvorcestvo, arhitekturna teoria i kritika. Sofia: ET „Valkov-Art”, 2010, 57 (2), 41-43.

14. *Adams, J. Tr.* The epic of America. Library of Congress. 1931/2012, ISBN 978-1-4128-4743-8. https://books.google.bg/books?id=paIpt-vBVR8C&q=%2522American+Dream%2522+James+Truslow+Adams&redir_esc=y#v=onepage&q=%2522American%20Dream%2522%20James%20Truslow%20Adams&f=false, poseten na 25.07.2022.

15. *Tsigov, T.* Arhitekturno vazpriyatie – logoptika. // Arhitektura. Izdanie na Sayuza na arhitektite v Bulgaria. Spisanie za arhitekturno tvorcestvo, arhitekturna teoria i kritika. Sofia: RA Yaytseto, 2014, 61 (3), 53-58.

16. *Tsigov, T.* Arhitekturno vazpriyatie – ipostasi. // Arhitektura. Izdanie na Sayuza na arhitektite v Bulgaria. Spisanie za arhitekturno tvorcestvo, arhitekturna teoria i kritika. Sofia: ET „Valkov-Art”, 2011, 58 (5), 52 – 57.

THE IRRATIONAL URBANIZATION

D. Milkova¹

Keywords: *urbanization, overpopulation, irrationality, specialization, irrational motivations*

ABSTRACT

This paper examines the topic of overpopulation and of unceasing urbanization and expansion of large settlements with the aim of discovering the reasons behind it. Thus, in addition to the generally known rational factors, the role and significance of irrational motives in urbanization processes is presented. Emphasis is also placed on the visual potential of the artificial living environment. As a result, the research aims to find ways to control and reduce migration trends towards large settlements by means of the possibility of satisfying irrational motivations through images.

---

¹ Darena Milkova, Arch., Dept. “History and Theory of Architecture”, UACEG, 1 H. Smirnenki Blvd., Sofia 1046, e-mail: darenamilkova@gmail.com